

ПРАЦІВНИКИ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ ЯК СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ

Кундеус В. Г.

ВСТУП

У розділі XI Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачено відповідальність за кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Є різні підходи до розподілу кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту за відповідними групами, але залежно від виду транспорту серед них визначають кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації повітряного транспорту.

Дослідження норм про кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації повітряного транспорту становить значний як теоретичний, так і практичний інтерес. Безпека повітряного транспорту є частиною національної безпеки України. Працівники повітряного транспорту, виконуючи свої професійні обов'язки, відіграють безпосередню роль у забезпеченні безпеки функціонування авіаційної транспортної системи України. Їхня професійна діяльність обов'язково пов'язана з неухильним дотриманням належного рівня безпеки польотів, від якої залежить не тільки ефективність функціонування повітряного транспорту, але й життя та здоров'я членів екіпажу та пасажирів. Неналежне виконання своїх обов'язків та грубе порушення вимог авіаційної безпеки здатне призвести до катастроф, авіаційних подій, інцидентів, загибелі людей та майнових збитків.

Серед правових заходів забезпечення безпеки на повітряному транспорті важливе значення мають заходи кримінально-правового впливу. Як відомо, кримінальна відповідальність неможлива без наявності в суспільно небезпечному діянні складу кримінального правопорушення, передбаченого законом про кримінальну відповідальність. Тому для вирішення питань кримінальної відповідальності необхідно правильно з'ясувати ознаки складу кримінального правопорушення як правової підстави кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації повітряного транспорту.

Ст. 276 КК України встановлює підстави кримінальної відповідальності за порушення працівником залізничного, водного або повітряного транспорту правил безпеки руху або експлуатації

транспорту, а також недоброякісний ремонт транспортних засобів, колій, засобів сигналізації та зв'язку, якщо це створило небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків. Ст. 276-1 КК України встановлює підстави кримінальної відповідальності за здійснення професійної діяльності членом екіпажу або обслуговування повітряного руху диспетчером управління повітряним рухом (диспетчером служби руху) у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин¹. Питання розкриття змісту понять «працівник повітряного транспорту», «члени екіпажу», «диспетчер управління повітряним рухом» потребує поглибленого юридичного аналізу, в тому числі з урахуванням положень міжнародних правових актів, Повітряного кодексу України та законодавства в галузі цивільної авіації.

Питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту були предметом дослідження вітчизняних вчених: С.В. Бабаніна, С.Р. Багірова, В.В. Бесчастної, В.І. Борисова, С.В. Гізімчука, О.О. Дудорова, В.І. Єгорова, В.В. Ємельяненка, М.Й. Коржанського, В.А. Мисливого, В.О. Навроцького, О.В. Негодченка, Я.В. Матвійчука, В.І. Осадчого, В.П. Тихого, Ю.Ф. Іванова та інших. Всебічного дослідження проблем кримінальної відповідальності за правопорушення проти безпеки руху та експлуатації повітряного транспорту майже не проводилось.

Аналіз юридичної літератури з цього питання свідчить про те, що означені проблеми певною мірою висвітлювалося лише в посібниках, підручниках та науково-практичних коментарях КК України. Деякі питання з цього приводу були висвітлені в роботах С.Р. Багірова, С.Я. Лихової, А.А. Кочневої, О.В. Микитчика та інших. Проте спеціальному дослідженню правових підстав кримінальної відповідальності працівників повітряного транспорту за правопорушення проти безпеки руху та експлуатації повітряного транспорту не проводилось.

На момент підготовки цієї роботи можна констатувати, що питання наукового вивчення окремих ознак складів кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 276, 276-1 КК України, окремому монографічному дослідженню не піддавались. Метою роботи є проведення комплексного дослідження спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації повітряного транспорту, опис яких міститься у ст.ст. 276, 276-1 КК України, та розроблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність.

¹ Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

1. Особа авіаційного персоналу як спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276 КК України

Міжнародне законодавство та чинне законодавство України оперує одночасно двома категоріями – «повітряний транспорт» та «авіаційний транспорт». Більшість науковців повітряний транспорт ототожнюють з авіацією або авіаційним транспортом². Відповідно до ст. 21 Закону України від 10.11.1994 року № 323 «Про транспорт» єдину транспортну систему України становлять: транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен). Відповідно до ст. 32 Закону України «Про транспорт» до складу авіаційного транспорту входять підприємства повітряного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів, вантажів, багажу, пошти, аерофотозйомки, сільськогосподарські роботи, а також аеропорти, аеродроми, аероклуби, транспортні засоби, системи управління повітряним рухом, навчальні заклади, ремонтні заводи цивільної авіації та інші підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу авіаційного транспорту³. О.В. Брусакова зазначає: «Авіаційний транспорт розуміється в широкому сенсі не лише як сукупність безпосередньо транспортних авіаційних засобів, а й як цілісна система, яка включає також сукупність об'єктів забезпечення функціонування авіаційного транспорту, управління повітряним рухом тощо»⁴.

Залежно від кваліфікаційних характеристик професій працівників авіаційного транспорту, його працівників можна умовно поділити на дві групи. До першої групи належать працівники авіаційного транспорту, професії яких є загальними для всіх видів економічної діяльності. Кваліфікаційні характеристики з вимогами до рівня професійних знань і обов'язків для таких професій встановлює Випуск І «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників⁵. Працівники таких професій безпосередньо не беруть

² Демченко Д.О. Державна політика в сфері повітряного транспорту в Україні: особливості та основні напрями розвитку. *Економіка та держава*. 2012. № 9. С. 115. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2012/34.pdf

³ Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 року № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>

⁴ Брусакова О.В. Галузь авіаційного транспорту як об'єкт державного регулювання. *Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety*. 2020. № 1(76). С. 46–51.

⁵ Про затвердження Випуску І «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників : Наказ Міністерство праці та соціальної політики України від 29.12.2004 р. № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text5>.

участь в авіаційній діяльності (бухгалтер, економіст, сторож, вантажник, тракторист тощо).

До другої групи належать працівники, професії яких безпосередньо пов'язані з авіаційною діяльністю. Кваліфікаційні характеристики з вимогами до рівня професійних знань і обов'язків для таких професій встановлює Випуск 68 «Авіаційний транспорт» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, що затверджений Наказом Міністерства транспорту України № 488 від 17.07.2002 року⁶. Цю групу умовно можна поділити на дві підгрупи: а) працівники, професії яких безпосередньо пов'язані з експлуатацією повітряних суден чи обслуговуванням повітряного руху (працівники, що здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху, технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження); б) працівники, професії яких безпосередньо не пов'язані з експлуатацією повітряних суден чи обслуговуванням повітряного руху.

До першої підгрупи слід віднести працівників, що охоплюються загальним поняттям «авіаційний персонал». Поняття «авіаційний персонал» використовується як у міжнародних нормативно-правових документах, так і в національному законодавстві з питань цивільної авіації, зокрема в Повітряному кодексі України та в інших нормативно-правових актах.

Так, у Додатку 1 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію (ІКАО) «Стандарти і рекомендована практика видачі свідоцтв авіаційному персоналу» визначено авіаційний персонал, якому видаються свідоцтва:

а) льотний екіпаж: пілот-аматор (літак, дирижабль, вертоліт або повітряне судно із системою збільшення піднімальної сили); пілот комерційної авіації (літак, дирижабль, вертоліт або повітряне судно із системою збільшення піднімальної сили); пілот багаточленного екіпажу (літак); лінійний пілот авіакомпанії (літак, вертоліт або повітряне судно із системою збільшення піднімальної сили); пілот-планерист; пілот вільного аеростата; штурман; бортінженер;

б) інший авіаційний персонал: технічне обслуговування повітряних судів (технік, інженер, механік); диспетчер повітряного руху; співробітник із забезпечення польотів/польотний диспетчер; оператор авіаційної станції⁷.

⁶ Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 68: «Авіаційний транспорт». Професії керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників : Наказ Міністерства транспорту України від 17.07.2002 р. № 488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va488361-02#Text6>.

⁷ Приложение 1. Выдача свидетельств авиационному персоналу. Издание одиннадцатое. Июль 2011 года URL: http://www.6pl.ru/asmар/Annexes//an01_cons_ru.pdf

Серед нормативних документів України з питань діяльності цивільної авіації поняття «авіаційний персонал» вперше використано в Повітряному кодексі України 1993 року. Так, відповідно до ст. 32 «Склад авіаційного персоналу» цього документа, авіаційний персонал – це особовий склад авіаційного підприємства, організації, підрозділу, навчального закладу, що складається з авіаційних спеціалістів за професійною ознакою. До складу авіаційного персоналу входять: 1) члени екіпажу повітряного судна; 2) особи командно-керівного, командно-льотного, інспекторського та інструкторського складу; 3) спеціалісти, які здійснюють регулювання використання повітряного простору України й обслуговування повітряного руху на території України; 4) спеціалісти, які здійснюють організацію і технічне обслуговування повітряних суден, а також всі види забезпечення польотів; 5) спеціалісти, які обслуговують повітряні перевезення; 6) спеціалісти, які здійснюють організацію і проведення дослідно-конструкторських, експериментальних, науково-дослідних робіт під час льотних випробувань авіаційної техніки; 7) спеціалісти, які здійснюють нагляд і контроль за безпекою польотів, а також ті, які проводять службове розслідування авіаційних подій (державні інспектори з безпеки польотів); 8) спеціалісти, які здійснюють аналіз та контроль льотної придатності повітряних суден у процесі розробки, випробування, сертифікації і серійного виробництва; 9) спеціалісти, які здійснюють забезпечення авіаційної безпеки і безпеки авіації загалом; 10) авіаційні експерти. Згідно з рішенням державних органів із питань регулювання діяльності авіації до складу авіаційного персоналу можуть бути включені й інші спеціалісти⁸.

Поняття «авіаційний персонал» зустрічається в таких документах: «Правила супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів» від 11.06.1996 року; Правила медичної сертифікації авіаційного персоналу цивільної авіації України» від 20.11.2000 року; «Правила сертифікації аеропортів» від 23.06.2006 року; «Інструкція про порядок перевезення зброї та боєприпасів пасажирськими рейсами авіаційного транспорту від 18.03.2005 року та інші.

Відповідно до п. 9 ст. 1 Повітряного кодексу України від 19.05.2011 року (далі – ПК України) авіаційний персонал – це особи, які пройшли спеціальну фахову підготовку, мають відповідне свідоцтво і здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху, технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження⁹.

⁸ Повітряний кодекс України : Закон України від 04.05.1993 року № 3167-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 25. Ст. 274.

⁹ Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48/49. Ст. 5367.

До осіб авіаційного персоналу України встановлюються (ст. 49 ПК України) такі вимоги: 1) особа, яка належить до авіаційного персоналу, має відповідати кваліфікаційним вимогам за професійною ознакою, станом здоров'я та мати належним чином оформлене свідоцтво згідно з авіаційними правилами України; 2) свідоцтво видається окремо на кожну спеціальність осіб авіаційного персоналу. У свідоцтво можуть вноситися відмітки про право виконання деяких функцій, передбачених іншими спеціальностями; 3) особа авіаційного персоналу зобов'язана мати при собі свідоцтво під час провадження професійної діяльності і провадити таку діяльність згідно з умовами та обмеженнями, передбаченими свідоцтвом.

Відповідно до ч. 4 ст. 49 ПК України наявність свідоцтва є необхідною для таких спеціальностей осіб авіаційного персоналу: пілот повітряного судна; диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху); персонал із технічного обслуговування повітряних суден; члени випробувального екіпажу; член екіпажу пасажирського салону (бортпровідник); диспетчер із забезпечення польотів¹⁰.

Склад авіаційного персоналу державної авіації України визначає Інструкція про класифікацію авіаційного персоналу державної авіації України від 05.01.2015 року. Цей нормативно-правовий акт зазначає, що авіаційний персонал державної авіації України – персонал, який пройшов спеціальну фахову підготовку, має свідоцтво (документ встановленого зразка), а саме: льотний склад суб'єктів авіаційної діяльності державної авіації, наземний склад авіації суб'єктів державної авіації, наземний склад авіації, який безпосередньо здійснює керівництво польотами та управління повітряним рухом або виконує операції з підтримання льотної придатності (технічної експлуатації) повітряних суден, їхніх компонентів та обладнання¹¹.

Отже, нормативне визначення категорії «авіаційний персонал» показує, що до авіаційного персоналу належать: 1) пілот повітряного судна; 2) диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху), 3) персонал із технічного обслуговування повітряних суден; 4) члени випробувального екіпажу; 5) член екіпажу пасажирського салону (бортпровідник); 6) диспетчер із забезпечення польотів. Авіаційний персонал умовно поділяють на чотири групи: 1) особи, які здійснюють льотну експлуатацію; 2) особи, які здійснюють технічне обслуговування повітряних суден; 3) особи, які здійснюють організацію повітряного руху; 4) особи, які здійснюють технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження.

¹⁰ Там само.

¹¹ Про затвердження Інструкції про класифікацію авіаційного персоналу державної авіації України : Наказ Міністерства оборони України від 05.01.2015 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0079-15#Text>

До працівників, професії яких безпосередньо не пов'язані з експлуатацією повітряних суден чи обслуговуванням повітряного руху, можна зарахувати працівників, що не зазначені в п. 4 ст. 49 ПК України, але кваліфікаційні характеристики з вимогами до рівня професійних знань і обов'язків для таких професій також встановлює Випуск 68 «Авіаційний транспорт» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників¹².

Варто зазначити, що до суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276 КК України, належать не усі працівники повітряного транспорту, а лише ті працівники, професії яких безпосередньо пов'язані з експлуатацією повітряних суден чи обслуговуванням повітряного руху. Зокрема, в науці кримінального права об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276 КК, визначають нормальну роботу транспорту, безпеку руху та експлуатації¹³. У науковій літературі під безпекою руху або експлуатації розуміють відсутність небезпеки, такий стан, за якого не заповіюється і не може бути заповіюана шкода життю і здоров'ю людей, власності, іншим соціальним цінностям внаслідок руху або експлуатації джерел підвищеної небезпеки транспортних засобів відповідних видів, а також функціонування матеріальної інфраструктури об'єктів транспорту¹⁴. Отже, суспільна небезпечність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276 КК (в частині порушення працівником повітряного транспорту правил безпеки руху або експлуатації транспорту), полягає в діянні суб'єкта заповіювати або створювати загрозу заповіювання істотної шкоди відносинам у сфері безпеки руху або експлуатації повітряного транспорту.

Таким чином, до спеціальних суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276 КК України, варто зараховувати тільки працівників повітряного транспорту, які здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху та технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження, тобто тих працівників, які належать до авіаційного персоналу.

¹² Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 68: «Авіаційний транспорт». Професії керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників : Наказ Міністерства транспорту України від 17.07.2002 р. № 488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va488361-02#Text6>.

¹³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Каннон, 2001. С. 716–717; Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Елтон-2, 2012. С. 111; Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / А.А. Васильєв, О.О. Житний, Є.О. Гладкова та ін. ; за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків : Право, 2020. С.354.

¹⁴ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Каннон, 2001. С. 717.

2. Член екіпажу повітряного судна та диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху) як спеціальні суб'єкти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276-1 КК України

Чинний ПК України встановлює таку категорію авіаційного персоналу, як «екіпаж повітряного судна». Так, відповідно до ч. 1 ст. 57 ПК України, екіпаж повітряного судна складається з осіб льотного складу, до якого належать особи льотного екіпажу та екіпажу пасажирського і вантажного салону, які під час польоту постійно виконують такі функції: 1) виконання процедур, передбачених керівництвом із льотної експлуатації повітряного судна; 2) обслуговування устаткування, механізмів та приладів, необхідних для польоту повітряного судна, а також обладнання, встановленого на повітряному судні та необхідного для виконання польотного завдання; 3) забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування¹⁵. Відповідно до ч. 2 ст. 57 ПК України склад екіпажу визначається залежно від типу повітряного судна, характеристик і тривалості польоту, характеру операцій, для яких це повітряне судно призначене. Склад випробувального екіпажу визначається відповідно до авіаційних правил України щодо проведення випробувальних польотів. Поіменний список членів екіпажу визначається експлуатантом перед кожним польотом¹⁶.

Поняття «екіпаж повітряного судна» визначено в інших документах. Зокрема, відповідно до Правил організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві від 22.12.2006 року екіпаж повітряного судна – авіаційний персонал, який у встановленому порядку виконує обов'язки з керування та обслуговування повітряного судна в процесі здійснення польотів¹⁷. Ідентичне визначення екіпажу повітряного судна зазначено в Правилах визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України від 02.04.2002 року¹⁸. Правила супроводження в контрольованих зонах авіа підприємств матеріальних цінностей і пасажирів від 11.06.1996 року визначають, що екіпаж повітряного судна – особи авіаційного персоналу, яким в установленому порядку доручено

¹⁵ Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48/49. Ст. 5367.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Про затвердження Правил організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 22.12.2006 року № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0286-07#Text>

¹⁸ Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 02.04.2002 р. № 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02>.

виконувати певні обов'язки з керування й обслуговування повітряного судна для здійснення польотів¹⁹.

П. 2 Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України від 02.04.2002 року встановлює такі види екіпажу повітряного судна: основний екіпаж, посилений екіпаж, подвійний екіпаж. Основний екіпаж – авіаційний персонал, який у встановленому порядку виконує обов'язки з керування та обслуговування повітряного судна при здійсненні польотів. Посилений екіпаж – екіпаж повітряного судна, до складу якого зараховано додатковий авіаційний персонал із метою тимчасової заміни в польоті кожного члена основного екіпажу для їх відпочинку та підтримання належної працездатності. Подвійний екіпаж – екіпаж повітряного судна з подвійною кількістю його членів (ураховуючи бортпровідників)²⁰.

Авіаційні правила України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» від 05.07.2018 року визначають, що член екіпажу (crew member) – особа, призначена експлуатантом виконувати обов'язки на борту повітряного судна²¹.

Відповідно до п. 4 Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні від 07.12.1998 року до членів екіпажу повітряного судна належать авіаційні фахівці, яким видаються свідоцтва або посвідчення: курсант-пілот (літак/вертоліт), приватний пілот (літак/вертоліт); комерційний пілот (літак/вертоліт); транспортний пілот (літак/вертоліт); пілот планеру; пілот вільного аеростату; пілот надлегкого повітряного судна; курсант-штурман; штурман; курсант-бортінженер; бортінженер; бортрадист; бортоператор, бортпровідник, льотчик-спостерігач²².

У законодавстві в галузі цивільної авіації екіпаж повітряного судна поділяють на осіб льотного екіпажу (льотного складу) та осіб обслуговуючого персоналу (кабінного складу). Відповідно до додатка 1

¹⁹ Про затвердження Правил супроводження в контрольованих зонах авіа-підприємств матеріальних цінностей і пасажирів : Наказ Державного Департаменту авіаційного транспорту України та Міністерства внутрішніх справ України від 11.06.1996 р. № 168/397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0334-96#Text>

²⁰ Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 02.04.2002 р. № 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02#Text>

²¹ Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» : Наказ Державної авіаційної служби України від 05.07.2018 р. № 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text>

²² Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні : Наказ Міністерства транспорту України від 07.12.1998 р. № 486. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98#Text>

до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року член льотного екіпажу визначається як особа, на яку покладені «істотні обов'язки з керування повітряним судном протягом льотного часу»²³. П. 2 Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України від 02.04.2002 року зазначає: «Льотний склад – частина екіпажу повітряного судна, на яку покладено обов'язки, пов'язані з керуванням повітряного судна та його системами впродовж польотного часу»²⁴. До цих осіб належать авіаційні фахівці, які мають такі свідоцтва або посвідчення: курсанта-пілота, приватного пілота, комерційного пілота, транспортного пілота, пілота планера, пілота вільного аеростата, пілота надлегкого повітряного судна.

Згідно з Розділом 1 Додатку III до Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації» усі члени льотного екіпажу повинні мати свідоцтво та кваліфікацію, видані або прийняті відповідно до Технічних вимог та адміністративних процедур для льотних екіпажів цивільної авіації, затверджених наказом Державної авіаційної служби України від 20.07.2017 № 565, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 28.08.2017 за № 1056/30924, та відповідати визначеним для них обов'язкам²⁵.

Розділ 314 «Фахівці, що керують суднами та літальними апаратами і забезпечують судноплавство та польоти» Класифікатора професій ДК 003:2010 включає льотних фахівців (розділ 3143), до яких належать бортмеханік, бортоператор, бортштурман, командир повітряного судна (літака, вертольота), командир повітряного судна (пілот, льотчик) – інструктор, льотчик-випробувач, штурман-випробувач, пілот (другий пілот), та інші особи²⁶.

За законодавством у галузі цивільної авіації серед працівників авіаційного персоналу льотного складу командир повітряного судна належить важлива роль, оскільки, окрім безпосереднього керування судном, він виконує управлінські та адміністративні функції, відповідає за його експлуатацію та безпеку під час польоту.

²³ Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text

²⁴ Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 02.04.2002 р. № 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02>.

²⁵ Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» : Наказ Державної авіаційної служби України від 05.07.2018 р. № 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text>

²⁶ Національний класифікатор України. Класифікатор професій. ДК 003:2010 : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.07.2010 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>

Згідно з п. 2.1.11 Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні від 07.12.1998 року, командир повітряного судна – пілот, відповідальний за керування повітряним судном та його безпеку протягом польотного часу²⁷. За Правилами обслуговування повітряного руху на цивільних аеродромах України від 23.06.2010 року командир повітряного судна (pilot-in-command) – це пілот, який призначений експлуатантом або власником повітряного судна (у випадку авіації загального призначення) виконувати обов'язки командира та відповідати за безпечне виконання польоту²⁸. Згідно з п. 1.3 Правил польотів цивільних повітряних суден України від 28.10.2011 року командир повітряного судна – пілот, який визначений експлуатантом або у випадку авіації загального призначення власником повітряного судна виконувати обов'язки командира та відповідати за безпечне виконання польоту²⁹. Згідно зі ст. 59 ПК України командиром може бути пілот, який має відповідну кваліфікацію та досвід. Командира призначає експлуатант із числа членів екіпажу для виконання керівних функцій на повітряному судні³⁰. Кваліфікаційні характеристики командира повітряного судна (літака, вертольота) та командира повітряного судна (пілота, льотчика) встановлює довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників (Випуск 68. Авіаційний транспорт). Професії керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників). Зокрема, п. 28 цього документа визначає завдання та обов'язки командира повітряного судна (літака, вертольота): «Володіє технікою пілотування і літаководіння на рівні, який забезпечує безпечне виконання польоту. Організовує роботу членів екіпажу на землі та в польоті відповідно до вимог керівництва з виконання польотів та інших документів Укрaviaтрансу щодо забезпечення безпеки, регулярності польотів і культури обслуговування пасажирів. Дотримується передпольотного відпочинку. Вміє правильно оцінювати метеорологічну і навігаційну обстановку. У повному обсязі готує екіпаж до польотів та керує передпольотною підготовкою екіпажу. Контролює відповідно до керівництва з льотної експлуатації та технології роботи екіпажу стан готовності повітряних суден. Виконує політ відповідно до завдання, плану польоту та правил експлуатації повітряних суден згідно з вимогами керівництва з льотної експлуатації. Піклується про пасажирів, вживає заходів щодо забезпечення їхньої безпеки, цілості повітряних

²⁷ Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні : Наказ Міністерства транспорту України від 07.12.1998 р. № 486. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98#Text>

²⁸ Про затвердження Правил обслуговування повітряного руху на цивільних аеродромах України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 23.06.2010 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0979-10#Text>

²⁹ Про затвердження Правил польотів цивільних повітряних суден України : Наказ Міністерства інфраструктури України від 28.10.2011 р. № 478. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1327-11#Text>

³⁰ Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48/49. Ст. 5367.

суден і вантажів, що знаходяться на його борту і польотної документації. Надає, якщо це можна зробити без загрози довіреному йому судну, пасажирам та екіпажу, допомогу повітряним, морським і річковим суднам, а також людям, що потрапили в небезпеку, які зазнають лиха в разі одержання сигналу небезпеки або в разі виявлення їх з негайним повідомленням органу управління повітряним рухом про місце і характер небезпеки або лиха та поданій або можливій допомозі. Оглядає згідно з керівництвом льотної експлуатації повітряних суден після посадки і зарулювання на стоянку, якщо це необхідно, робить запис у відповідній технічній документації про роботу і стан авіаційної техніки. Проводить розбір польоту (польотів) з екіпажем. Дотримується виконання вимог чинного керівництва виконання польотів, інших нормативних документів цивільної авіації в Україні у частині, що стосується його. Організовує підготовку екіпажу до виконання завдання на політ. Забезпечує безпечне виконання кожного польоту та виконання завдання на політ незалежно від того, пілотує він повітряне судно особисто чи передав керування другому пілоту. Забезпечує своєчасне внесення у відповідну технічну документацію зауважень про виявлені несправності повітряного судна на землі й у польоті, про відхилення в роботі повітряного судна або його системи»³¹.

Ст. 60 ПК України встановлює відповідальність та права командира повітряного судна: «1) несе відповідальність за безпеку всіх членів екіпажу, пасажирів і вантажу на борту з моменту, коли він піднімається на борт, до моменту, доки не залишить літак після польоту; 2) несе відповідальність за експлуатацію і безпеку повітряного судна з моменту готовності повітряного судна вирулити на злітну смугу для польоту до того моменту, коли закінчилося приземлення і двигун (двигуни), що використовувався як основна силова установка, заглушено; 3) має право видавати команди, які вважає необхідними і такими, що забезпечують безпеку повітряного судна, пасажирів і вантажу, що перевозяться літаком; 4) має право відмовити в перевезенні: будь-якої особи або будь-якої частини вантажу, якщо, на його думку, це може становити потенційну загрозу безпеці літака чи пасажирів; особи, якщо вона перебуває під впливом алкоголю або медичних препаратів до такого ступеня, що може загрожувати безпеці літака або пасажирів; небажаних пасажирів, депортованих осіб чи ув'язнених, якщо їх переміщення становить загрозу безпеці літака чи пасажирів; 5) повинен забезпечити інформування пасажирів про місцезнаходження аварійних виходів, розташування і використання відповідного аварійного і рятувального обладнання; 6) має право приймати остаточне рішення про прийняття чи неприйняття літака з експлуатаційними недоліками, дозволеними

³¹ Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 68: «Авіаційний транспорт». Професії керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників. Наказ Міністерства транспорту України від 17.07.2002 р. № 488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va488361-02#Text6>.

експлуатаційною документацією; 7) повинен забезпечити проведення передпольотної підготовки»³².

Слід вказати, що для забезпечення безпеки повітряного судна, що перебуває в польоті, Глава III Конвенції про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токіо, 14 вересня 1963 року) встановлює повноваження командира повітряного судна для запобігання незаконних діянь, вчинених на борту повітряного судна, які можуть загрожувати або загрожують безпеці повітряного судна в польоті. Відповідно до них командир повітряного судна, якщо він має достатні підстави вважати, що особа вчинила або готується вчинити на борту повітряного судна злочин або акти, передбачені в пункті 1 Статті I Конвенції, може застосувати до такої особи розумні заходи, включаючи обмежувальні заходи, які необхідні для: а) забезпечення безпеки повітряного судна або осіб, що перебувають на ньому, або майна; б) підтримки належного порядку й дисципліни на борту; с) надання йому можливості передати особу компетентним органам або висадити її відповідно до положень Глави III цієї Конвенції³³.

Оскільки командир повітряного судна наділений спеціальними владними правами та повноваженнями щодо всіх осіб, які перебувають на борту цього повітряного судна (членів екіпажу та пасажирів), згідно зі ст. 228 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), командир повітряного судна в межах наданих йому повноважень під час виконання службових обов'язків має право від імені органів повітряного транспорту розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення за адміністративні правопорушення, що передбачені ст. 111 (крім порушень, вчинених на аеродромах, не внесених до державного реєстру аеродромів України, поза територією аеродромів та на посадкових майданчиках), ч. 1 ст. 112, ч. 2 ст. 120, ч. 2 ст. 135, ст. 137 КУпАП³⁴.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 62 ПК України. для виконання певних функцій, крім функцій екіпажу, за рішенням експлуатанта на борту повітряного судна можуть перебувати спеціалісти, які не входять до складу екіпажу, але забезпечують виконання технологічних процесів перевезення та виконання видів польотів або авіаційних робіт чи технічне обслуговування повітряних суден у позабазових аеропортах³⁵.

³² Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48/49. Ст. 5367.

³³ Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токіо, 14 вересня 1963 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_244#Text

³⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

³⁵ Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48/49. Ст. 5367.

Пункт 2 Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України від 02.04.2002 року визначає частину екіпажу повітряного судна, на яку покладено обов'язки з обслуговування пасажирів, гарантування безпеки перевезення пасажирів та вантажів, виконання авіаційних робіт на борту повітряного судна впродовж польотного часу, як «кабінний склад»³⁶. Авіаційні правила України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» визначають, що член кабінного екіпажу (cabin crew member) – це член екіпажу з відповідною кваліфікацією, окрім члена льотного екіпажу або технічного персоналу, призначений експлуатантом для виконання обов'язків, пов'язаних із безпекою пасажирів та польоту під час експлуатації³⁷.

Додатком 6 до Конвенції Міжнародної організації цивільної авіації «Про міжнародну цивільну авіацію» встановлено, що членом обслуговуючого персоналу є член екіпажу, який в інтересах безпеки пасажирів виконує обов'язки, доручені йому експлуатантом або командиром повітряного судна, та не є членом льотного екіпажу повітряного судна³⁸. Розділ 511 Класифікатора професій ДК 003:2010 до працівників, що надають послуги в дорозі, зараховує бортпровідника, інструктора-провідника бортового, старшого бортового провідника служби бортпровідників³⁹.

Дослідження нормативних характеристик категорії «екіпаж повітряного судна» показує, що за законодавством у галузі цивільної авіації до екіпажу повітряного судна варто зараховувати авіаційний персонал, до якого належать особи льотного екіпажу (командир повітряного судна, штурман, бортінженер та інші особи льотного складу) та екіпажу пасажирського і вантажного салону (бортпровідник, бортоператор, інші особи), які під час польоту у встановленому порядку виконують функції: 1) керування повітряним судном – виконання процедур, передбачених керівництвом із льотної експлуатації повітряного судна; 2) обслуговування повітряного судна – обслуговування устаткування, механізмів та приладів, необхідних для польоту повітряного судна, а також обладнання, встановленого на

³⁶ Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 02.04.2002 р. № 219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02>.

³⁷ Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» : Наказ Державної авіаційної служби України від 05.07.2018 р. № 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text>

³⁸ Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038.

³⁹ Національний класифікатор України. Класифікатор професій. ДК 003:2010 : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.07.2010 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>

повітряному судні та необхідного для виконання польотного завдання при здійсненні польотів; 3) забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування.

Диспетчерське обслуговування повітряного руху (air traffic control service) – обслуговування, що здійснюється з метою запобігання зіткненню повітряних суден між собою і повітряних суден з іншими перешкодами в зоні маневрування, прискорення і підтримки впорядкованого потоку повітряного руху. Диспетчерське обслуговування повітряного руху надається лише особами, які пройшли відповідну підготовку та отримали свідоцтво диспетчера управління повітряним рухом відповідно до Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо видачі свідоцтв та сертифікатів диспетчерів управління повітряним рухом» від 31.05.2018 року (п. 4)⁴⁰. Згідно з Правилами видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні від 07.12.1998 року диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер УПР / диспетчер повітряного руху / диспетчер служби руху) – особа, яка здійснює диспетчерське обслуговування повітряного руху та має свідоцтво диспетчера служби руху з чинними рейтингами відповідно до наданих прав⁴¹. Підрозділ 3144 Розділу 314 «Фахівці, що керують суднами та літальними апаратами і забезпечують судноплавство та польоти» Класифікатора професій ДК 003:2010 включає підклас «Авіадиспетчери», до яких належать диспетчер аеродромного диспетчерського (авіаційно-диспетчерського) пункту, диспетчер диспетчерського пункту посадки (кола, підходу), диспетчер з перельотів, диспетчер з руху (літаків), диспетчер із забезпечення польотів, диспетчер управління повітряним рухом, диспетчер центру керування повітряним рухом, диспетчер-інспектор, диспетчер-інспектор із руху (літаків), оператор наземних засобів керування безпілотним літальним апаратом, штурман аеропорту (бюро, групи, служби), штурман чергового аеропорту (бюро, групи, служби) та технічні фахівці, що забезпечують повітряний рух⁴².

На диспетчера управління повітряним рухом (який здійснює безпосереднє управління повітряним рухом) покладено здійснення безпосереднього управління повітряним рухом, диспетчерське обслуговування повітряних суден. Він приймає інформацію щодо

⁴⁰ Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо видачі свідоцтв та сертифікатів диспетчерів управління повітряним рухом»: Наказ Державіаслужби України від 31.05.2018 р. № 485. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-18#Text>

⁴¹ Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні: Наказ Міністерства транспорту України від 07.12.1998 р. № 486. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98#Text>

⁴² Національний класифікатор України. Класифікатор професій. ДК 003:2010: Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.07.2010 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>

управління повітряним рухом та передає суміжним диспетчерським пунктам з обслуговування повітряного руху, взаємодіє у процесі управління повітряним рухом з органами протиповітряної оборони, військово-повітряних сил, суміжними диспетчерськими пунктами обслуговування повітряного руху, задає екіпажам повітряних суден режими, траєкторію, маршрути польоту для зниження перед посадкою і набором висоти після зльоту, розраховує та забезпечує інтервали випуску, прийому, передає диспетчерську інформацію і вказівки екіпажам повітряних суден про порядок виконання польотів за заданим маршрутом, виконує необхідні для управління повітряним рухом розрахунки руху повітряних суден. У разі потреби диспетчер управління повітряним рухом вирішує питання про відправлення повітряних суден на повторне заходження на посадку. Він контролює заходження на посадку за допомогою радіотехнічних засобів, видає дозвіл на посадку, зліт, вхід в аеродромне коло польотів, зону (район) управління повітряним рухом, рулювання, дає рекомендації екіпажам повітряних суден щодо відходу до запасного аеродрому, вживає заходів щодо запобігання небезпечним зближенням повітряних суден, а також їх скупчення в зоні очікування відповідного диспетчерського пункту, контролює готовність зльотно-посадкової смуги до приймання повітряних суден. Вивчає та аналізує повітряну і метеорологічну обстановку у своєму і суміжних районах (зонах), інформує екіпажі повітряних суден та відповідні диспетчерські пункти про повітряну обстановку, вживає заходів щодо запобігання входженню повітряних суден у зони небезпечних метеорологічних явищ. Забороняє екіпажам повітряних суден виконання польотів, якщо не забезпечується безпека руху повітряних суден. Виконує процедурний контроль за рухом повітряних суден, веде встановлену документацію, інформує відповідні служби (згідно з установленим порядком) авіаційних підприємств про рух повітряних суден⁴³.

Слід вказати, що Правила видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні від 07.12.1998 року також визначають фахівця обслуговування повітряного руху та студента-диспетчера управління повітряним рухом⁴⁴. Згідно з Авіаційними правилами України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо видачі свідоцтв та сертифікатів диспетчерів управління повітряним рухом» від 31.05.2018 року студент-диспетчер управління повітряним рухом (student air traffic controller) – особа, яка закінчила початкову підготовку за затвердженою програмою, отримала відповідну кваліфікацію для того, щоб розпочати стажування на реальному робочому місці органу обслуговування

⁴³ Там само.

⁴⁴ Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні : Наказ Міністерства транспорту України від 07.12.1998 р. № 486. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98#Text>

повітряного руху, та яка має свідоцтво студента-диспетчера управління повітряним рухом⁴⁵.

Підсумовуючи викладене, варто вказати, що, оскільки ст. 276-1 КК України встановлює кримінальну відповідальність члена екіпажу або диспетчера управління повітряним рухом (диспетчера служби руху), особи, які не належать до складу екіпажу повітряного судна та не виконують функції диспетчера управління повітряним рухом (диспетчера служби руху) не є суб'єктами цього кримінального правопорушення.

ВИСНОВКИ

Залежно від кваліфікаційних характеристик професій до працівників авіаційного транспорту належать: 1) працівники авіаційного транспорту, професії яких є загальними для всіх видів економічної діяльності; 2) працівники авіаційного транспорту, професії яких безпосередньо пов'язані з авіаційною діяльністю. До працівників авіаційного транспорту, професії яких безпосередньо пов'язані з авіаційною діяльністю, належать особи авіаційного персоналу та працівники, професії яких безпосередньо не пов'язані з експлуатацією повітряних суден чи обслуговуванням повітряного руху.

Аналіз юридичного поняття «авіаційний персонал» свідчить, що до авіаційного персоналу належать: 1) пілот повітряного судна; 2) диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху), 3) персонал із технічного обслуговування повітряних суден; 4) члени випробувального екіпажу; 5) член екіпажу пасажирського салону (бортпровідник); 6) диспетчер із забезпечення польотів.

Осіб авіаційного персоналу можна умовно поділити на чотири групи: 1) особи, які здійснюють льотну експлуатацію; 2) особи, які здійснюють технічне обслуговування повітряних суден; 3) особи, які здійснюють організацію повітряного руху; 4) особи, які здійснюють технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження.

У кримінальному правопорушенні, передбаченому ст. 276 КК України, поняттям «працівник повітряного транспорту» охоплюються лише ті працівники, професії яких безпосередньо пов'язані з експлуатацією повітряних суден чи обслуговуванням повітряного руху (працівники, що здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху, технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження). Отже, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276 КК України в частині порушення правил безпеки руху або експлуатації повітряного транспорту, є спеціальний суб'єкт –

⁴⁵ Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо видачі свідоцтв та сертифікатів диспетчерів управління повітряним рухом»: Наказ Державіаслужби України від 31.05.2018 р. № 485. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-18#Text>

фізична, осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності і є особою авіаційного персоналу.

З метою правильного застосування положень КК України та узгодження його положень із нормами міжнародного законодавства та законодавства України в галузі цивільної авіації пропонуємо диспозицію ч. 1 ст. 276 КК України «Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту» викласти в такій редакції: «1. Порушення особою авіаційного персоналу чи працівником залізничного або водного транспорту правил безпеки руху або експлуатації транспорту, а також недоброякісний ремонт транспортних засобів, колій, засобів сигналізації та зв'язку, якщо це створило небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків».

Дослідження нормативних характеристик категорії «екіпаж повітряного судна» показує, що за законодавством у галузі цивільної авіації до екіпажу повітряного судна варто зараховувати авіаційний персонал, до якого належать особи льотного екіпажу (командир повітряного судна, штурман, бортінженер та інші особи льотного складу) та екіпажу пасажирського і вантажного салону (бортпровідник, бортоператор, інші особи), які під час польоту у встановленому порядку виконують функції: 1) керування повітряним судном – виконання процедур, передбачених керівництвом із льотної експлуатації повітряного судна; 2) обслуговування повітряного судна – обслуговування устаткування, механізмів та приладів, необхідних для польоту повітряного судна, а також обладнання, встановленого на повітряному судні та необхідного для виконання польотної завдання під час здійснення польотів; 3) забезпечення процедур безпеки пасажирів на борту повітряного судна та їх обслуговування.

Суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276-1 КК України, є спеціальний суб'єкт – фізична, осудна особа, що досягла віку кримінальної відповідальності і є особою авіаційного персоналу: член льотного екіпажу (командир повітряного судна, штурман, бортінженер та інші особи льотної складу), член екіпажу пасажирського і вантажного салону (бортпровідник, бортоператор, інші особи), диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху).

АНОТАЦІЯ

У статті проведено дослідження спеціальних суб'єктів кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації повітряного транспорту, опис яких міститься у ст.ст. 276, 276-1 КК України, та розроблені пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність. На підставі аналізу норм міжнародного та національного законодавства України здійснено теоретичне дослідження поняття «авіаційний персонал» та з'ясовані нормативні характеристики осіб авіаційного персоналу. Проаналізовано зміст екіпажу повітряного судна. Розкрита сутність, зміст й особливості екіпажу повітряного судна, визначено його склад.

На підставі норм законодавства з'ясовані кваліфікаційні характеристики членів екіпажу повітряного судна та диспетчера управління повітряним рухом. Зроблено висновок, що до суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276 КК України, належать не усі працівники авіаційного транспорту, а лише ті працівники, професії яких безпосередньо пов'язані з експлуатацією повітряних суден чи обслуговуванням повітряного руху (працівники, що здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху, технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження). З метою правильного застосування положень КК України та узгодження його положень із нормами міжнародного законодавства та законодавства України в галузі цивільної авіації пропонується зміни до диспозиції ч. 1 ст. 276 КК України «Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту». На підставі розгляду кваліфікаційних характеристик членів екіпажу повітряного судна та диспетчера управління повітряним рухом зроблено висновок щодо суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 276-1 КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брусакова О.В. Галузь авіаційного транспорту як об'єкт державного регулювання. *Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety*. 2020. № 1(76). С. 46–51. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.1.06>

2. Демченко Д.О. Державна політика в сфері повітряного транспорту в Україні особливості та основні напрями розвитку. *Економіка та держава*. 2012. № 9. С. 115–118. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/9_2012/34.pdf (дата звернення: 05.02.2021).

3. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 68: «Авіаційний транспорт». Професії керівників, професіоналів, фахівців, технічних службовців та робітників : Наказ Міністерства транспорту України від 17.07.2002 р. № 488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va488361-02#Text6>. (дата звернення: 05.02.2021).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 05.02.2021).

5. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text (дата звернення: 05.02.2021).

6. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна (Токіо, 14 вересня 1963 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_244#Text (дата звернення: 05.02.2021).

7. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. Т. 2. Луганськ : Елтон-2, 2012. 704 с.

8. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / А.А. Васильєв, О.О. Житний, Є.О. Гладкова та ін. ; за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків : Право, 2020. 656 с.

9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 05.02.2021).

10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Канон, 2001. 1104 с.

11. Національний класифікатор України. Класифікатор професій. ДК 003:2010 : Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.07.2010 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 05.02.2021).

12. Повітряний кодекс України : Закон України від 04.05.1993 р. № 3167-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 25. Ст. 274.

13. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48/49. Ст. 5367.

14. Приложение 1. Выдача свидетельств авиационному персоналу. Издание одиннадцатое. Июль 2011 года. URL: http://www.6pl.ru/asmap/Annexes//an01_cons_ru.pdf (дата звернення: 05.02.2021).

15. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» : Наказ Державної авіаційної служби України від 05.07.2018 р. № 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text> (дата звернення: 05.02.2021).

16. Про затвердження Випуску 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2004 р. № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04#Text5>. (дата звернення: 05.02.2021).

17. Про затвердження Інструкції про класифікацію авіаційного персоналу державної авіації України : Наказ Міністерства оборони України від 05.01.2015 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0079-15#Text> (дата звернення: 05.02.2021).

18. Про затвердження Правил видачі свідоцтв авіаційному персоналу в Україні : Наказ Міністерства транспорту України від 07.12.1998 р. № 486. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0833-98#Text> (дата звернення: 05.02.2021).

19. Про затвердження Правил визначення робочого часу та часу відпочинку екіпажів повітряних суден цивільної авіації України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 02.04.2002 р. № 219.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0390-02>. (дата звернення: 05.02.2021).

20. Про затвердження Правил обслуговування повітряного руху на цивільних аеродромах України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 23.06.2010 р. № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0979-10#Text> (дата звернення: 05.02.2021).

21. Про затвердження Правил організації та виконання авіаційних робіт у сільському та лісовому господарстві : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 22.12.2006 р. № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0286-07#Text>_(дата звернення: 05.02.2021).

22. Про затвердження Правил польотів цивільних повітряних суден України : Наказ Міністерства інфраструктури України від 28.10.2011 р. № 478. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1327-11#Text> (дата звернення: 05.02.2021).

23. Про затвердження Правил супроводження в контрольованих зонах авіапідприємств матеріальних цінностей і пасажирів : Наказ Державного Департаменту авіаційного транспорту України та Міністерства внутрішніх справ України від 11.06.1996 р. № 168/397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0334-96#Text>_(дата звернення: 05.02.2021).

24. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 року № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.02.2021).

Information about the author:

Kundeus V. H.,

Ph. D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor at the Criminal Law Department № 6
Kharkiv National University of Internal Affairs
27, L. Landau avenue, Kharkiv, 61080, Ukraine